

Stof en geest. De religieuze betekenis van voedsel

Op een tentoonstelling over 'Eten in de oudheid' die een aantal jaar geleden in het Allard Pierson Museum te zien was, stond een eierschaaltje. Een mooi rond schaalpje, elegant beschilderd, met eivormige uitsparingen langs de rand – het zou zo bij een paasontbijt kunnen dienen. En dat deed het ook in de oudheid al min of meer, al vierden de Grieken en Romeinen geen paasfeest. Maar ze vierden natuurlijk wel zoiets als het nieuwe of het doorgaande leven. Zo werden bijvoorbeeld bij graven veel eieren gegeten, want die waren van buiten met hun harde, kalkachtige schil als dood, maar van binnen bevatten ze nieuw leven. Net zoals onze paaseieren, die om die reden ook zo geweldig goed bij het christelijke paasfeest passen. Ik heb wel eens een Griekse paaskaart gezien waarop Christus lekker doorstapte achter een kruiwagen vol eieren. 'Hij is waarlijk opgestaan' juichte de kaart in gouden letters.

Hoewel we ons met Kerstmis vaak tot ontploffens toe vol eten, is Pasen toch het eigenlijke eetfeest. Religieus gesproken dan, de meeste mensen eten op Pasen alleen maar dat ontbijt met die groene en paarse eieren. In de Grieks orthodoxe wereld is dat anders, daar roept iedereen op paasmorgen vrolijk: 'Christus is waarlijk opgestaan' en steekt vervolgens het vuur aan waarboven enkele uren later het paaslam geroosterd zal worden. Het is van een bijna rauwe symboliek vind ik altijd, dat paaslam dat tevens het lam der wereld is, geofferd voor onze zonden, en dat dan blijmoedig opgegeten wordt. Het heeft iets merkwaardig primitiefs om je god op te eten, zoals ook bij de eucharistie gebeurt: 'Neem en eet, dit is mijn lichaam'. En dan ook nog

zijn bloed drinken – we zeggen dat alleen te willen van onze ergste vijanden.

Het is verwarrend, en prettig aards tegelijk. Want wat zeggen we tegen iemand die we zeer lief hebben: ik zou je wel op kunnen eten. Een leuke baby heet ‘om op te vreten’. Wie een ander lief vindt, slaat aan het zoenen, happen, likken, zuigen – die doet alsof de ander gegeten kan worden. Soms kan men wel eens de neiging hebben om heel mooie bloemen in de mond te steken – ruiken lijkt dan niet meer voldoende. Blijkbaar wordt daar echt iets mee uitgedrukt, met opeten. De diepe wens tot eenwording.

Zoals men in sommige culturen de hersenen van de vijand gegeten schijnt te hebben, om iets van diens kracht en macht aan zichzelf toe te voegen, zo eten wij de god om deel te krijgen aan zijn goddelijkheid en een met hem te worden.

Het is heel gewoon om offers te eten – dat deden mensen altijd al. De Grieken vertelden dat de titaan Prometheus een truc had bedacht om te maken dat bij een offer het smakelijkste vlees aan de mensen toe zou vallen, door de goden zélf te laten kiezen welk deel ze wilden. Hij maakte twee pakketjes, het ene bestaande uit wat botten in een lap vet gewikkeld, het ander uit ingewanden en vlees. Hij begon te roosteren en het spek begon meteen te knapperen en heerlijke geuren te verspreiden zodat de begerige Zeus daar direct zijn oog op liet vallen: ‘dát is voor de goden’. Hij was nogal kwaad toen bleek dat het pakketje niets bevatte, maar een godenwoord kan nu eenmaal niet gebroken worden. Wat het hem precies kon schelen, aangezien hij geacht werd zijn maaltijd te doen met nectar en ambrozijn, is niet zonneklaar, maar de Griekse goden, althans de verhalen over hen, zijn, net als alle andere goden en godenverhalen, weinig consequent.

Maar goed, het was in het oude Griekenland heel gebruikelijk om een dier te offeren aan de goden en dat was behalve mooi en religieus, ook een goede gelegenheid om eens een hapje vlees te eten – zoals dat ook lange tijd gegol-

den moet hebben voor het paaslam en het schaap dat er bij het islamitische offerfeest aan moet geloven. Zo was het religieuze ritueel ook meteen gezellig – met elkaar wat ge-roosterde ingewanden of stukjes lende oppeuzelen.

De maaltijd gebruiken met vrienden, het hoort tot de dingen die mensen altijd als verbindend hebben beschouwd. En als die maaltijd bestaat uit een offerdier, dan wordt alles naar een hoger plan getild: de goden zijn bij de maaltijd aanwezig en zegenen die daardoor min of meer. De offerdieren in de oudheid moesten trouwens ook nog instemmen met hun eigen offer: de offeraar moest een toestemmende knik van het dier zien. Een beetje offeraar zal er heus wel in geslaagd zijn deze geheel vrijwillige instemming te veroorzaken, het zou sneu zijn als het allemaal op het laatst niet doorging omdat het dier er niet zo'n zin in had.

Wij praten niet meer zo erg over offers en offerdieren, maar in zekere zin willen we wel weer de instemming van het dier hebben, als we het soort eters zijn dat nadenkt over voedsel en dat voedsel in verband brengt met het welzijn van de wereld. Dan willen we ook het welzijn van het dier, het moet onafgebroken verschrikkelijke gelukkig en vrij en als het ware al in het dierenparadijs geleefd hebben voor het op ons bord komt. En als we nog een stap verder gaan eten we helemaal geen dieren meer, omdat dat sowieso beter is voor de aarde en voor ons geweten. Dan eten we groenten en voelen ons naar lichaam en geest een heel stuk beter.

Een deel van het welbehagen dat we in voedsel schep-
pen, is ook het verhaal bij dat voedsel, het rustige geweten,
de zekerheid het goed te doen. Het is fijn om de gasten te
kunnen vertellen dat deze kip van de boer om de hoek
komt, een boer die helemaal gek is met zijn kippen, dat
deze sla uit eigen tuin is, de boontjes onbespoten, de appe-
len vandaag nog geplukt – al dat soort dingen, in traditio-
nele godsdiensten niet echt heel erg aan de orde, spelen
vandaag de dag een rol bij onze geestelijke en misschien

wel spirituele beleving van het voedsel. Misschien brengen we op die manier wel een soort offer aan de wereld: kijk eens wereld, wij willen het goede, we zijn bereid daar moeite voor te doen, we hebben het beste voor met de aarde, het klimaat, de dieren en planten, onszelf en elkaar.

Hoe dan ook: een offer brengen en dat opeten, of samen eten en een deel aan de goden offeren, dat is een heel gebruikelijke religieuze praktijk over de hele wereld. In het christendom zijn offer en god aan elkaar gelijk geraakt, wat wel interessant is. Hoe is dat zo gekomen, dat de geofferde god tevens het feestelijk te consumeren paaslam is geworden, het gerecht dat bovendien het laatste was dat de Messias zelf heeft gegeten toen hij het joodse paasfeest vierde, waarbij ook al een lam geslacht moest worden. Bij die gelegenheid heeft hij gezegd dat de wijn zijn bloed was en het brood zijn lichaam – het lam, dat toch ook op tafel gestaan moet hebben, speelt geen rol. Jammer genoeg weten we niet wat er verder bij die gelegenheid gegeten is, maar de paasmaaltijd met lam, brood en wijn bevat toch in ieder geval de basisingrediënten van het laatste avondmaal.

En omdat eten iets feestelijks heeft, eten wij de paasmaaltijd niet vóór maar ná de dagen waarin het sterven herdacht wordt. Na de kruisiging, en na de winter, na de dood en als begin van de lente, ten teken van de wederopstanding. Want dat is eten toch altijd: leven. Ook als er geen eieren aan te pas komen. Wie eet, leeft. Dat wordt trouwens heel mooi in de bijbel gedemonstreerd, in het Lucasevangelie, als Jezus na zijn dood aan de discipelen verschijnt. Zij kunnen niet geloven dat hij geen geestverschijning is, hoezeer hij ook herhaalt dat hij heus echt is. Om hen te overtuigen zegt hij: ‘Hebben jullie hier iets te eten?’ Ze gaven hem een stuk geroosterde vis. Hij nam het aan en at het voor hun ogen op.’ Dat is een overtuigend bewijs: wie eet, leeft.

Het is wel eens merkwaardig dat een godsdienst die in het centrum zowel van haar verhalen als van haar rituelen

een maaltijd heeft geplaatst, zo de nadruk legt op karigheid en zuiverheid en droog brood. Gelovigen hebben zich daar natuurlijk niet altijd aan gehouden, maar eens in de zoveel tijd stond ook daar altijd weer een zuiveraar op die het lekkere eten de kloosters uitranselde, alsof iedereen er minder van zou worden als de maaltijd een beetje smaakte.

Het lijkt me een ernstige vergissing. Het christendom is een religie die veel nadruk legt op lijden, maar lijden alleen is toch ook het leven niet. Het lichaam kan lijden, maar ook genieten – dat zou een religie die behalve aan een maaltijd ook uitzonderlijk veel belang hecht aan een lichaam, het ware, werkelijk wederopgestane lichaam, toch een beetje meer kunnen erkennen en vieren. Andere religies hebben dat beter in de gaten, en ook de seculiere instelling is over het algemeen beter in het vieren van het leven. Onthouding van genietingen als eten en seks is zeker soms mooi en denkelijk ook goed, als contrast, als bewustwording – maar eeuwige onthouding kan die uitwerking niet meer echt hebben.

Bij het leven hoort ook vreugde, welbehagen. Die vreugde wordt onderstreept door lekker eten, door een glas wijn, door de nabijheid van de mensen die je lief zijn. De dichter Leonard Nolens heeft daar eens een mooi gedicht over geschreven:

Laten we drinken omdat er niets te vieren valt
Dan dat we bleven leven om mekaar te bezoeken.
Het is een feest dat jij vandaag niet bent gestorven.
Het is een feest dat hij geen degelijke wortels had
Maar benen om te komen naar mijn huis van ons.
Het is een feest dat zij haar eenzaamheid kan geven
Aan het muzikale oor dat deze kamer is geworden.
Laten we drinken zonder een andere reden dan wij.

Het belang van de maaltijd is niet alleen het bij elkaar zijn, maar ook het samen eten, liefst iets dat iedereen goed smaakt. Bij een glas wijn en een goed maal bloeien de ge-

sprekken, stroomt het bloed sneller, zijn de emoties minder onbereikbaar – alles ontdooit en stroomt en brengt bijeen. Die Grieken met hun grilroosters in de tempel hadden het nog niet zo gek gezien – dat droge stukje brood en de zoete wijn (als er tenminste geen druivensap geschonken wordt) die in onze kerken een ‘maaltijd’ moeten voorstellen zijn wel erg karig.

Onze verhouding met eten is vaak zo moeizaam. Waarom vinden we het zo makkelijk om te denken dat we een religieuze ervaring delen als we met iemand onder een enorme sterrenlucht hebben gestaan of vier ijsvogels tegelijk als felblauwe pijlen hebben zien wegschieten, en klinkt het blasfemisch om bij een goede maaltijd van een religieuze ervaring te spreken? Waarmee ik natuurlijk niet een hysterisch soort verering voor eten bedoel. Als er goed en in onderlinge verbondenheid gegeten wordt, dan kan dat wel degelijk verheffen, ook als er geen geroosterd lam op tafel staat. Al is dat wel een geweldige traditie, van dat onschuldige lam dat vrijwillig zijn bloed vergiet, dat jong is en nieuw leven symboliseert, dat heerlijk smaakt en dat tevens een god is die erom vraagt gegeten te worden. De deelnemers aan de maaltijd getuigen door te eten van hun hevige liefde, van de diepe wens deel te hebben aan het mysterie – én van de diepe wens om lekker te eten, met alle vrienden, in de hoop dat je er geen zult verraden of verloochenen.